

Popper in de vrijheid van de wetenschap

Onlangs is bij de Arbeiderspers een goede vertaling verschenen van „The Poverty of Historicism” onder de titel: De Armoede van het Historicisme, van de Engelse filosoof van Oostenrijkse origine, Karl Popper.

Het boek verdient enige aandacht, al dateert het reeds van 1956, omdat de manier van filosoferen van deze filosoof in Nederland nauwelijks beoefend wordt, terwijl zij origineel en vruchtbaar is.

Popper, geboren in 1902 te Wenen, heeft in nauw contact gestaan met de Weense Kring. Met name heeft hij invloed uitgeoefend op Carnap, de belangrijkste vertegenwoordiger van de logische positivisten. Popper heeft met hen gemeen dat hij een scherpe lijn wil trekken tussen wetenschap en pseudo-wetenschap, waarmee hij o.m. de metafysica op het oog heeft.

Hij verwerpt echter de theorie van de logische positivisten, die stellen dat de empirische verifieerbaarheid van een uitspraak de noodzakelijke voorwaarde is voor het zinvol zijn daarvan.

Popper is voorstander van het opstellen van hypotheses, het formuleren van wetten in de sociologische en historische wetenschap. Maar men moet zich volgens hem zeer goed bewust zijn dat men zelf degenen is, die bepaalde regelmatigheden „constateert” en formuleert. De denkfout, die Popper in dit boek bestrijdt, is die van het naïeve realisme, waarbij we onze eigen constructies voor de werkelijkheid aanzien. Zijn hele boek is één pleidooi tegen de leer van de historische noodzakelijkheid, die hij belichaamd ziet in tal van geschiedfilosofieën, met name die van Marx.

Hij heeft zijn opvatting over deze vorm van „wetenschappelijk bijgeleef” uitvoerig uiteengezet in zijn grote werk: „The Open Society and Its Enemies”, waarin hij Plato, Hegel en Marx te lijf gaat. De kracht van Poppers methode is het creëren van een begrippenapparaat, het synthetiserend te lijf gaan van een enorm brok filosofie onder en vanuit één gezichtspunt, i.c. de bedreiging, die het historicisme is voor de open maatschappij, dit is de niet-autoritaire samenleving. Hij hanteert het begrip historicisme los van de traditionele betekenissen. Voor hem belichaamt het historicisme de leer van de historische noodzakelijkheid, die eens en voor goed het menselijk lot zou beslissen. In concreto schrijft Popper tegen het nazisme en communisme. De grondidee van dit boek is reeds in 1935 ontstaan, twee jaar voor Popper uit Wenen naar Nieuw Zeeland vertrok.

Hij heeft een voorliefde voor het begrip, omdat het nauwelijks bekend zou zijn.

Maar in dit laatste vergist hij zich. Het begrip „historicism”, afkomstig van het Duitse woord „Historismus”, circuleerde in Duitsland vanaf 1923 reeds in een zestal betekenissen. De belangrijkste daarvan is misschien de betekenis, dat alle waarden en

de vergroeiing van moraal en macht vooral in Duitsland zo sterk is. De frustratie van de Duitse intellectuelen en de Duitse bourgeoisie in de 19de eeuw was een gevolg van de vernederingen onder het Napoleonische regime en het uitblijven van de politieke eenwording van het verbroekelde Duitsland.

De mislukking van het Frankfurter Parlement (1848), dat de eenwording van de Duitse staten tot doel had, veroorzaakte een nieuwe mentaliteit, die er op neerkwam dat alleen wapens effectief waren.

De Pruisische kanselier Bismarck bewees met zijn systeem (het creëren van oorlogen om de eenwording te realiseren) dat macht vruchtbaarder is dan moraal. Aangezien de Duitsers het moraliseren niet konden laten, liep dit uit op een vermenging van macht en moraal, die Heidegger in 1933 de Duitse studenten van de universiteit van Heidelberg deed aansporen De Nieuwe Orde te steunen.

Maar de kracht van Popper in de vrije hantering van het begrip „historicisme”, is ook zijn zwakte. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat Popper zijn historicisme een aantal kenmerken toedicht, louter en alleen om hen met een intens genoeg te kunnen bestrijden. Wetenschappelijk gezien levert dat niet bijster veel op.

Toch is Poppers boek belangrijk. De reden daarvoor is simpel. Popper beweert tenminste iets. Hij heeft een intelligente these, en

presenteert die alsof hij golf speelt. De betekenis van de vertaling van zijn boek is eigenlijk alleen deze dat Poppers instelling t.a.v. wetenschappen als filosofie, sociologie en geschiedenis in Nederland wat meer bekendheid krijgt en navolging zal vinden.

Filosofie en geschiedenis zijn „aflandig” nauwelijks wetenschappen te noemen. Zij zijn een verzameling van meestal tegenstrijdige meningen over uiteenlopende onderwerpen onder eenzelfde naam bijeengebracht, zonder dat filosofen en historici dit willen toegeven aan zich zelf, laat staan aan hun studenten.

Poppers hanteren van de wetenschap heeft duidelijk Engelse trekken: gevoel voor humor, relativiteit en aanwijsbaarheid.

De Gaullistische constatering van de kloof tussen Continentale en Angelsaksische leefwereld is, wat de filosofie betreft, juist dan wij in het kielzog van de buitenlandse politiek van Johan de Witt tot Luns ons zelf willen toegeven.

In Nederland is een ontstellend tekort aan harde, emotionele, ongeremd-creatieve denkers en schrijvers als Popper.

Een grotere aandacht voor zijn opvattingen over wetenschapsmethodiek kan een stap in de goede richting zijn van het proces van zelfrelativering en zelfbevrijding, waarmee het filosoferen staat en valt.

F. ELDERS